
13. POGLAVLJE

ŠTO DALJE?

ILI

PREMA
POZITIVNU
PRISTUPU
MLADIMA

S ONU STRANU DEMORALIZACIJE

U prethodnim poglavljima izneseni su najvažniji pokazatelji kvalitete života i aspiracija mladih na područjima posebne državne skrbi, te prijedlozi poboljšanja prilika. No izneseni podaci ukazuju i na jedan, po svemu poseban, skup pitanja i teškoća. Posrijedi su rizici i teškoće kojima je korijen u procesima ciničnog hlađenja moralne osjetljivosti (kako, primjerice, sugerira P. Sloterdijk) i, s njima svezanim, procesima unutrašnjeg iscrpljivanja sposobnosti lokalnih zajednica za ulogu središnjeg jamca životne poželjnosti matičnih im područja. Koliko je vidljivo, dva su (usporedna) izazivača spomenutih procesa.

Prvi takav izazivač može se, praktično, odrediti složenicom: **negativna akumulacija periferijskih likova**. Podsjećamo, područje posebne državne skrbi, ne računaju li se manji, prije bogatiji dijelovi, tradicionalna su područja hrvatske razvojne periferije. Promatra li se područje iz interakcionističke perspektive, postaje i više nego očito da ono nije samo područje sa slabijim općim gospodarskim ili demografskim pokazateljima. Na njemu je proces konstituiranja glavnih sudionika izravno svezan s - tradicijom razvojnih i životnih neuspjeha. U takvu okviru uspostava povjerenja u lokalnu zajednicu, u ulozi jamca kolektivnih životnih mogućnosti, uglavnom je osuđena na neuspjeh. Na nastalu, praznom, mjestu poželjna svojstva lako stječu brojni "poprečni" predlošci oblikovanja životnih uspjeha. Njihova se socijalna legitimacija uređuje naknadno, na temelju i više nego elastične aksiološkijske prilagodbe.

Oprečni smjer reagiranja na istu činjenicu (na (ne)sposobnost lokalne zajednice da učvrsti razvojni autoritet) pokazuje se u jednoj vrsti fosilizacije normativnih predložaka. Budući da takva promjena samo radikalizira već ionako snažnu tradiciju akumulacije lokalnih neuspjeha, pod njezinim se tlakom, u pravilu, fosiliziraju i likovi praksa cilj kojih je poboljšica i promjena. Predvidljivo je da fosilizacija razvojne mašte i inicijativa na mjestu zaključna "proizvoda" nudi ili posve neprimjerene zamisli ili

pak primjere koji jedva probijaju granice uređenih rituala. Ukupni je pak učinak spomenutih pokušaja, u pravilu, množenje uvida i poticaja da se članovi lokalne zajednice povuku u “zaštićen” krug priručna fatalizma, gdje su pasivnost i ovisnost na vrhu popisa najvažnijih osobina. Na toj se podlozi oblikuju demoralizirane lokalne zajednice koje nisu sposobne jasno definirati ni glavne zapreke, a još manje odrediti aktivne oblike njihova uklanjanja. U poretku lokalna života, skupine mladih i same postaju sudionicima u procesu lokalne demoralizacije. Budući da jasna tradicija kolektivna neuspjeha predvidljivo pojačava naraštajnu pukotinu između “starih” i “mladih”, praktično se oblikuju i usporedni fragmenti života “starih” i “mladih”, s rijetkim dodirnim mjestima. U istraživačkim izvješćima mladi su višekratno upozorili kako stariji za njih nemaju vremena, kako su ravnodušni spram njihovih prijedloga ili inicijativa itd. Premda sve takve izjave treba čitati s nužnom kritičkom sumnjom, ona jasno upućuje na činjenicu da mladi u lokalnim društvima na periferiji žive ne samo bez primjerene potpore starijih nego u jednoj vrsti ekologijskog “džepa” gdje su uglavnom ostavljeni na skrbi samima sebi.

Drugi je takav izazivač **podređenost likova individualizacije voljama socijalnog narcizma** (Läscher). Poznato je da u obzoru individualizacije zarobljene narcističkim likovima **nije moguće** uspostaviti svijest o drugima, zajednici, solidarnosti itd., kao mjerodavna pokretača ponašanja; nije, jer je u takvu procesu prisutnost Drugih obrisana već samom konstrukcijskom inercijom predloška individualizacije. Zato je u predlošku “samorazumljivo” klizanje moralnih vrijednosti u likove cinična ponašanja. Zaključni je učinak “klizanja” socijalna nesposobnost za – moralnu sablazan.

U analitičkoj literaturi nemali je broj radova gdje se ne rabi naznačena razlika između individualizacije po narcističkom predlošku i drugih. Pa u izradi općega kritičnog zrcala nerijetko dominira stav kako poticaji mladih na individualizaciju *via facti* znače i podcjenjivanje zajednice, tradicije i solidarnosti. Izvan je rasprave da je u zajednici sa snažnom tradicijom individualizma teško postići suglasnost u pogledu na zajednička mjerila, vrijednosti, postupke itd., napose u odnosu spram mladih. Bez njih roditelji s puno teškoća dolaze do odluka kako usmjerivati vlastitu djecu. No izvan je rasprave i činjenica da je autonoman pojedinac nužan u procesu uspostave razvojna i životna autoriteta zajednice. Brojni radovi u (post)modernu ključu, ukazujući na činjenicu da su suvremena građanska društva zapravo **postsekularna** društva – što, između osta-

loga, znači i društva u kojima je obnova likova zajednice nužna u oblikovanju prihvatljive/poželjne zbilje – nago-vješćuju i da je primjereno vrednovanje zbilje suvremenih društava zamršenije nego što sugeriraju uvriježene sheme. Za svrhe naše analize važno je upozoriti da u društvu gdje je nepovratno narušen životni i razvojni autoritet zajednice, a time i oblika ponašanja poput solidarnosti, odgovornosti i srodnih, nije moguće uspostaviti ni pouzdanu osnovu individualne perspektive. Sukladno tomu, revitalizacija zajednice i životna individualizacija (mladih) dva su komplementarna obraza – istog procesa.

Ako želimo revitalizirati društvo i osigurati mu budućnost, mladi ljudi moraju imati želje, volje i sposobnosti da konstruktivno surađuju. Zato im svi odrasli moraju prenositi visoke standarde ponašanja: kod kuće, u školi i u društvu općenito. Naravno, ne smiju se zanemariti loši uvjeti života i siromaštvo općenito, ali nije dopušteno ni ograničiti se samo na programe kojima je cilj poboljšati zgojlni životni standard. Mnoga djeca koja su živjela u teškim uvjetima postala su uspješni odrasli ljudi i izbjegla rizicima neprilagođena ponašanja. **Visoki standardi i osjećaj svrhovitosti bolji su prediktor uspjeha mladih nego bogatstvo.** Osjećaj svrhe traži nešto izvan sebe u što će se vjerovati – cilj, vjeru, posvećenost nečemu, posvećenost ideji, drugima.

Praktičan pristup mladima u hrvatskom društvu većinom je takav da se ignoriraju standardi i očekivanja koje društvo postavlja mladima. Nenamjerno, mladima se šalju štetne poruke koje sugeriraju da je njihova sudbina izvan njihove kontrole. Svaki problem mladih eksternalizira se sugeriranjem da antisocijalno ponašanje, lošiji uspjeh, samodestruktivne i slične aktivnosti isključivo proizlaze iz nepovoljnih okolinskih prilika. To je potpuno demoralizirajuća poruka, koja mladima ne govori kako mogu poboljšati svoje šanse u životu. Mlade se portretira kao da nisu u stanju vlastitom voljom odoljeti impulsima i napasti. Znanstveni dokazi pokazuju da su djeca predškolske dobi u stanju učiti moralne standarde, djelovati odgovorno i pokazati samokontrolu. Vizija bespomoćne djece koja lutaju u prijetećem i opasnom svijetu postaje toliko jaka da nadvladava znanstvene rezultate i tradicionalnu mudrost.

I u postojećim programima za mlade nerijetko se može uočiti stav o djeci i mladima kao o bespomoćnim osobama kojima treba zaštita iznad svega. Mlade se opisuje kao žrtve okolna svijeta i stresa, a da bi im se pomoglo, postavljaju im se manji zahtjevi u školi, kod kuće i u zajednici. Često je to u osnovi zaštita od izazova, natjecanja, odgovornosti ili bilo čega što bi moglo narušiti samopouz-

danje. Naravno, najlakši način da se izbjegne anksioznost zbog izazova jest ukloniti izazov. Ali mladima trebaju izazovi da bi razvili određena umijeća, odgovornost, karakter, kao i sposobnosti da učine nešto za dobrobit drugih, što "ima smisla". Portretiranje djece kao pasivnih i bespomoćnih aktera u prijetjećem svijetu dovodi do toga da djeca, kao izvrsni socijalni opažatelji, usvoje i nauče takve stavove, što rezultira samosažaljenjem, pesimizmom i naučenom bespomoćnošću. Društvo mora mladima slati poruke koje potiču aspiracije, optimizam i nadu a ne strah, hrabrost a ne bojažljivost, inspiraciju a ne cinizam. To su poruke koje dovode do uspjeha u djetinjstvu i dalje u životu. Ni jedno društvo neće riješiti probleme mladih lamentirajući o tome kako je teško biti mlad u današnjem društvu. Mlade treba potaknuti na stvaranje prilika za razvoj. Djeca "preživljavaju" i u najtežim okolnostima, i to najčešće ona koja imaju osjećaj smisla, koja i u teškim okolnostima streme cilju.

PRVI KORAK – ZAJEDNIČKA NAČELA I STANDARDI PONAŠANJA U LOKALNOJ ZAJEDNICI

W. Damon, profesor na Stanfordskom sveučilištu, poznat po svojim istraživanjima moralnog razvoja djece i adolescenata, radio je s udrugama roditelja, školama i organizacijama za mlade diljem svijeta; na poziv lokalnih zajednica radi i na projektima izrade tzv. deklaracije za mlade – pravila, vodiča, standarda i planova akcija koje može postaviti svaka lokalna zajednica i prilagođavati ih tako da može biti sigurna da će djeca rasti i razvijati se u pozitivnu okružju. Ponuđeni uvidi zasnivaju se velikim dijelom i na njegovom radu (kao i na suvremenim teorijama i iskustvima stečenim s programima za mlade u drugim zemljama; programi se temelje na tzv. razvojnom pristupu mladima, pozitivnom pristupu koji se oslanja na njihove dobre strane i potencijale).

Ljudi se danas često žale na to da se izgubio osjećaj zajedništva, susjedstva, udobnosti što smo među drugima koji nas poznaju i brinu za nas. Taj "oslabljeni" osjećaj pripadanja nerijetko vodi rizičnu ponašanja. Raspad socijalnih mreža u zajednici i susjedstvu prisilio je ljude u politici i praksi da ponovno razmotre kako su se nekada održavale socijalne veze. Evo kako sadašnje stanje zorno opisuje William Damon (1997.):

U svijetu u kojem liječnici zaboravljaju ime pacijenta, gdje manageri uzimaju sav novac i ostavljaju druge na cjedilu gdje odvjetnici zanemaruju sva stara pravila svoje profesije, gdje nastavnici brinu više o tome što im kaže sindikat nego o učenicima

i gdje novinari pišu cinične i senzacionalne priče bez brige za to kakve će društvene posljedice one imati, mnogi vjeruju da pomalo kidamo niti od kojih je napravljena naša zajednica. Kako ćemo ikad održati civilizirani život? Što ćemo predati ovoj generaciji? Tko je za to odgovoran i kvalificiran?

Mnogi od nužnih uvjeta za razvoj dosta su narušeni: solidna zajednica, odnosi koji će ih usmjeravati u razvoju, inspiracija, jasni standardi ponašanja i visoka očekivanja. Mladi danas susreću fragmentirano društvo koje upućuje i reklamira poruke niskih očekivanja, nevjerice, cinizma, relativnih ili nepostojećih standarda ponašanja, izolacije i moralne distanciranosti. Poučavanje, dobre primjere, usmjeravanje i vođenje koje mladima treba, oni više ne nalaze na uobičajenim mjestima. Obitelj, škola, susjedstvo, vjerske i druge udruge u zajednici ne podupiru se međusobno ili su čak u sukobu. Sve moćniji mediji šalju konfliktnu poruku koje još više zbunjuju mlade ljude u odnosu na njihove razvojne ciljeve.

S druge strane, odrasli koji su važni u životu mladih pitaju se kako postići bilo kakav cilj kad su svi pokušaji otežani konfliktnim savjetima, nesigurnim standardima ponašanja i malim očekivanjima. Problem je u tome što se tako osjećaju i "svi ostali" koji rade s mladima. Zato je nužno uspostaviti komunikaciju među njima. Roditelji, učitelji, predstavnici policije, Crkve, treneri, knjižničari i drugi zabrinuti su da "stvari izmiču kontroli". Izolirani i odvojeni, oni imaju osjećaj da više odmažu nego pomažu jedni drugima. Stoga je nužno da se dogovore ponajprije o tome što djeci treba da bi zdravo odrastali; nužno je da razbiju atmosferu međusobna nepovjerenja; da dijele i uspjehe i krize; da naprave smisleno ozračje za djecu i, dok na tome rade, zdravu zajednicu za sebe.

Svaki mladi čovjek treba predvidljivu strukturu, skup pravila i očekivanja koja se uče tijekom socijalizacije. Da bi se mladi uspješno prilagodili tim zahtjevima, najvažnije je da su takva očekivanja sukladna. U mjestima gdje se izgubio osjećaj zajedništva mladi susreću konfliktnu zahtjevu i poruke iz različitih izvora. Mnoge su zajednice izgubile tradicionalne socijalne mreže koje su nekoć vodile mlade u svijet odraslih. Bez tih mreža nema pravih modela ponašanja, međugeneracijska vođenja, nego prevladava izolacija. U mjestima pak koja funkcioniraju kao zajednice, obitelj, škola, sportski timovi, udruge za mlade, radne i religiozne ustanove međusobno komuniciraju radi zajedničkog cilja - dobrobiti mladih. Npr., škole mogu imati razumijevanja za stavove i vrijednosti koji se uče u obitelji, a obitelj promovirati rad, dobar školski uspjeh, redovito obavljanje zadaća itd. Za formiranje identiteta mladih najvažni-

ja je obitelj, ali i osjećaj pripadnosti zajednici koji se razvija sudjelovanjem u sportskim timovima, klubovima, vjerskim ustanovama i u radu. U takvim zajednicama postoji osnovna suglasnost u pogledu na norme i mladih i odraslih.

U fragmentiranoj zajednici sukobi se javljaju oko najosnovnijih pravila ponašanja mladih. Kako mlada osoba može naći smisla u takvim sukobljenim porukama? Područje odgoja postalo je svojevrsno tržište gdje stotine prodavača promovira određene postupke. Neki pristupi ističu lojalnost i poslušnost, dok drugi uče mlade misliti samostalno i dovoditi u pitanje autoritet odraslih. Oba pristupa imaju smisla, ali su rijetki pokušaji njihove integracije u razumne i smislene poruke za mlade. Razni programi i nevladine udruge za mlade djeluju nekoordinirano, a često su i u natjecateljskim odnosima za ograničeni novac. Ponekad su u pitanju i osobni razlozi i taštine – mnogi vjeruju da samo oni imaju rješenje za probleme mladih te se ponašaju sumnjičavo, ako ne i neprijateljski, prema onima koji nude drukčiji pristup. Ali djeca nisu podijeljena na različite dijelove koji odgovaraju programima odraslih. Dijete ima jedan um, jednu osobnost i karakter. Djeca su fleksibilna i željna noviteta, ali najbolje uče kad postoji određen stupanj dosljednosti u informacijama i porukama koje im se daju. Djeca uče umijeća i vrednote kroz tisuće malih iskustava kojima upravljaju majke, očevi, učitelji, svećenici, prijatelji i druge važne osobe u njihovu životu. Svako je iskustvo različito, ali bi zato usmjeravanje u osnovnim vještinama i vrednotama trebalo biti isto. Ako bi mu, npr., svatko koga sretne reklo da bude pošteno, dijete bi to uzelo ozbiljno. Ako nastavnik kaže da treba biti pošten u školi, a trener veli da je u redu malo varati e da bi se dobila utakmica, dijete više neće poštenje smatrati važnom vrlinom.

Slabljenje zajednica narušilo je sposobnost za odgoj mladih. Umjesto toga, mnoštvo je programa za mlade, ali to samo po sebi nije ojačalo zajednice. Sami programi ne mogu pružiti mladima vodstvo koje im treba, oni im ne daju konzistentan skup visokih standarda i jasnih očekivanja. Ne može samo stručnjak pružiti mladim ljudima visoka načela i osjećaj smisla, nego i drugi ljudi koji su s njima u bliskim odnosima. Ni jedan program sam po sebi neće uspostaviti osjećaj uzajamna povjerenja i solidarnosti u zajednici. To mogu samo ljudi koji u njoj žive. Jasno je da korisne programe za mlade i savjete stručnjaka treba podržavati; ali, da bi se najbolje iskoristili, mora se u društvu uobličiti kultura visokih, pozitivnih očekivanja za mlade.

Pristup koji se provodi, npr., u nekim zajednicama u SAD-u zasniva se, na početnom koraku, na izradi tzv. povelje ili deklaracije za mlade. Njime se okupljaju svi odrasli koji mogu utjecati na mlade (roditelji, učitelji, predstavnici mjesnih vlasti, sportski treneri, voditelji izvanškolskih aktivnosti, svećenici, psiholozi i pedagozi, predstavnici medija, poslovni ljudi itd.) kako bi definirali standarde za njihov razvoj u zajednici. Takvi standardi vodič su mladoj generaciji prema osnovnim načelima poštenja, uljudnosti, poštovanja drugih, izvrsnosti, hrabrosti, vještine i osjećaja smisla i svrhovitosti u onome što rade. To je skup specifičnih načela za odgoj djece. Pristup koristi, također, i starijima. Otvarajući komunikaciju o općim načelima, odrasli mogu pomoći mladima izgraditi osjećaj smisla, ali mogu i sami iskusiti osjećaj zajedništva. Povelja za mlade na taj način ujedinjuje razjedinjene zajednice oko zajedničke svrhe o kojoj brinu svi ljudi.

Bilo koja osoba ili ustanova u zajednici može biti odgovorna za organizaciju sastanaka, radnih skupina, te planova i projekata koji se pojavljuju nakon takvih sastanaka. Kad se radi o dječjim aspiracijama, potrebno je ustanoviti što im je zajedničko te od toga krenuti, a kasnije tijekom rasprave vidjeti u čemu se razlikuju mišljenja.

U jednoj lokalnoj zajednici na prvom su sastanku definirani, npr., ovakvi zadaci: 1. ustanoviti koja su zajednička očekivanja i standardi za ponašanje mladih; 2. raspraviti o tome kako odrasli u zajednici mogu prenositi takve standarde mladima i kako mladi mogu sudjelovati u tom procesu; 3. stvoriti mogućnosti da odrasli podržavaju jedni druge u tom nastojanju, da otvore putove komunikacije; 4. identificirati organizacije i ustanove koje mogu biti od pomoći (npr., škole, knjižnice, sportski klubovi, Crkva, socijalne službe, policija, mediji, itd.); 5. pokušati ustvrditi koje su prepreke, što se propustilo proteklih godina?

Nakon što se organizirao prvi sastanak i provele slične uvodne rasprave, stvorene su male radne skupine koje mogu brzo raspraviti i identificirati standarde ponašanja za mlade u zajednici, a u vezi s problemima koji se uočavaju. Tako su roditelji, liječnici, nastavnici i drugi pozvani da sudjeluju na sastancima organiziranim subotom u školi. Na sastancima se raspravljalo, npr., o varanju u školi i prepisivanju, o uporabi alkohola i droge, o seksualnom ponašanju, školskom uspjehu, stavovima prema radu, vremenu do kojeg djeca mogu izlaziti, načinu oblačenja, tetoviranju, pušenju, grafitima na javnim mjestima, nasilju u školi, vožnji automobila, sportu i treniranju, džeparcu, prijateljima. U početku takve rasprave djeluju kao opće poznate stvari, ali kako odmiču zamjećuje se da ljudi ot-

počinju uočavati jedni druge, međusobno nalaze potporu te da im je takav način rada zapravo svojevrsno otkriće. S vremenom učinak je takvih sastanaka oslobađanje ljudi od socijalne paralize. Rasprave se, dakako, nisu vodile samo o negativnu ponašanja kao što je uzimanje droge i alkohola, vandalizam, nasilje, vožnja pod utjecajem alkohola. Mnoge rasprave bile su usmjerene uspjehu u školi i radu u zajednici, stvaranju pozitivna ozračja za razvoj mladih, visokim aspiracijama, nadi i idealizmu. Već nakon početnog sastanka javljale su se ideje za konkretne, specifične akcije, formirala povjerenstva, koordinirao rad različitih službi. Lokalni mediji također su uključeni u slične aktivnosti i promoviraju ih u zajednici.

Prednosti ovakva rada, načelno odmjerena, očituju se u tome što se točnije identificiraju zajedničke vrednote i stvara konsenzus oko neophodnih osnovnih načela ponašanja kao što su poštenje, iskrenost, povjerenje, poštivanje starijih itd. Stvaraju se i novi oblici komunikacije između građana te forum koji će tijekom rada organizirati sastanke i raspravljati o problemima i izgledima mladih, te pružati potporu nastavnicima i roditeljima u održavanju visokih očekivanja u odnosu na svoju djecu. Slična iskustva pokazala su da se već nakon prvih sastanaka stvara vitalan duh novoformirane moralne zajednice koja se okupila oko razvojnih potreba i budućnosti djece. Ljudi su, dakako, i dalje osjećali da su određena moralna načela u društvu slaba, ali su barem imali osjećaj da se tome suprotstavljaju i da nisu jedini u tome. Nisu se osjećali toliko pasivnima i bespomoćnima nego su počeli stjecati samopouzdanje i graditi kontrolu nad onim što im se događa.

Deklaracija za mlade, dakle, skup je standarda i očekivanja za ponašanje mladih koje dijele važni ljudi u njihovu životu. Ona može uključiti moralna načela kao što su poštenje, sućut, uljudnost, pravednost i odgovornost; zatim standarde u vezi s radom kao što je izvrsnost u školi i na poslu; standarde fizičke sigurnosti i zdravlja, kao npr., uzdržavanje od droge i alkohola, učenje zdravih navika te očekivanja za angažman u zajednici i duhovne ciljeve. To je opći konsenzus o tome u kojem smjeru odrasli trebaju upućivati mlade. U praksi, to nikad nije formalan, apsolutan skup pravila, nego očekivanja u stvarnu kontekstu zajednice gdje mladi žive. Ako se takvih standarda ponašanja pridržava većina odraslih u zajednici, njih će razumjeti i podržati mladi. Ta načela već postoje kao neformalna pravila ponašanja u malim sredinama gdje stanovnici imaju snažan osjećaj za zajednicu i osjećaj da dijele zajednička uvjerenja. Ondje gdje su ljudi otuđeni jedni od drugih, i gdje nisu sigurni u svoja temeljna uvjerenja, po-

trebno je poduzimati ovakve akcije. Ondje gdje postoje kohezivne zajednice, deklaracija za mlade jednostavno se pretpostavlja. Do takvih se pravila dolazi spontano, kroz česte razmjene mišljenja među ljudima koji su utjecajni u životu mladih.

Izrada zajedničkih moralnih načela i standarda ponašanja **opći je i početni pristup, a ne specifičan program**. Takav pristup mora se započeti unutar zajednice, tj. potreba se mora percipirati “iznutra”. Rasprave i aktivnosti moraju organizirati članovi zajednice a podržati lokalne institucije. Radne skupine koje će primjenjivati preporuke moraju se sastojati od samih mještana. Osim povremene pomoći pri strukturiranju početne rasprave, proces ne zahtijeva eksperte. **Povelja za mlade ne zamjenjuje programe za mlade**. Ona “samo” pruža sastojak koji nedostaje – osjećaj zajedničke svrhe.

STARI SUDIONICI U NOVOM SAVEZU

Roditelji. Navike koje dijete stekne kod kuće utjecat će na njegov kasniji život. Zdrave navike usmjerit će dijete prema učenju, samoizgrađivanju, suradnji s drugima, odgovornosti i marljivosti, poštivanju društvenih pravila, samokontroli i iskrenoj brizi za druge. Čak i neke popularne knjige o odgoju djece upozoravaju da će inzistiranje na čvrstim standardima biti pritisak na dijete. Tako se, npr., drži da je jako loše za dječje poimanje sebe, ako roditeljski prijekori izazovu osjećaj stida, krivnje i slično. Kao rezultat doslovna provođenja sličnih savjeta, mnoga se djeca odgajaju tako da su nesposobna pridržavati se pravila, uvažavati druge, suočavati se s frustracijama i odgađati neposredno zadovoljenje potreba. Ironija je da odrastanje bez dosljednih pravila u obitelji u stvarnosti smanjuje dječje kreativne sposobnosti i povećava stres, tj. **upravo suprotno** od onog za što se zalažu pristalice odgoja s malo pravila i nadziranja dječjeg razvoja.

U današnjem “opasnom” svijetu, roditelji nerijetko pokušavaju zaštititi djecu od izvanjskih utjecaja. Ali izvanjski su utjecaji neizbježni i djeca moraju naučiti kako će ih najbolje iskoristiti. Cilj je roditelja pomoći djeci odabrati konstruktivne, a ne destruktivne vanjske utjecaje. Dijete s aktivnim životnim stilom ima bolje šanse održati zdrave navike i u odrasloj dobi.

Škola. Od učitelja se traži da razvijaju umijeća, da odgoje dobre građane i usade djeci ljubav za učenjem i naučnom. Djeca su često nezainteresirana za učenje, a učitelji ne mogu računati na potporu roditelja. Njih se kritizi-

ra ako ne isprave određene pogreške u učenika, a kada interveniraju, optužuje ih se da se miješaju u osobne, obiteljske stvari. U školi koja ima jaku potporu obitelji i zajednice, učitelji mogu pružiti bolje mogućnosti stjecanja znanja. Npr., lokalne radne organizacije ili poduzetnici mogu djeci pružiti mogućnost prakse te primjene svojih vještina u stvarnu svijetu. Muzeji i knjižnice mogu svoje aktivnosti koordinirati s nastavnim programima. Članovi zajednice mogu studentima pomoći raditi na njihovim projektima. Na taj način naobrazba se povezuje sa zajednicom, povećava se motivacija, učitelji mogu identificirati djecu posebnih sklonosti i vještina i uputiti ih na primjerene udruge, klubove, osobe i sl. Međutim, primarna svrha učitelja jest povećati motivaciju za učenje. Uza sposobnosti, motivacija je najjači prediktor uspjeha u školi i izvan nje. Motivacija, samokontrola, optimizam i suradnja, vrline su koje sačinjavaju tzv. emocionalnu inteligenciju i važne su za uspjeh u karijeri. Zato ono što se uči mora biti povezano sa širim životnim ciljevima, a školu treba otvarati prema resursima koji postoje u lokalnoj zajednici.

U školi je važno održavati i od svih učenika, bez iznimke, zahtijevati visoke akademske i moralne standarde. Najsigurniji način snižavanja uspješnosti učenika neuspjeh je u oblikovanju izazova. Najsigurniji je način da ih se "uvuče u nevolju" imati niska očekivanja za njihovo ponašanje. Najdosadnija je prelagana lekcija, najviše razočaranja donose poruke da mladi ne mogu preuzeti odgovornost. Visoki standardi ponašanja sve su manje prisutni u učionicama. Ako se od učenika manje očekuje, manje im se i pruža, a, u skladu s time, oni stječu i slabija znanja. Zato mora biti razrađen sustav pravedna ocjenjivanja znanja, a ocjene se moraju usmjeriti na postignuće, a ne na discipliniranje učenika. U tom procesu školi moraju pomoći roditelji. Roditelji ne bi smjeli djelovati samo kao odvjetnici svoje djece i "lobirati" samo za bolje ocjene, nego pomoći djetetu postići više, ako to može. Učitelji moraju imati potporu i u vlastitoj školi. Previše dobrih učitelja odustaje u ciničnoj okolini, s niskim standardima ponašanja. Škola se mora reformirati tako da bude okolica u kojoj će dobri učitelji napredovati i doći do izražaja.

U suvremene se škole uvode razni programi (ekološki, rješavanja sukoba, suzbijanja zloporabe droge i niz drugih). Sve su ove aktivnosti vrijedne, ali treba naći mjeru – one nekad smetaju školi da ostvari svoju osnovnu funkciju, a to je naobrazba. Slične aktivnosti nerijetko tako zakupe učitelje da oni nemaju ni prostora ni vremena za kvalitetnu nastavu. U razvijenijim zemljama stručnjaci se sve više žale da se gubi učiteljski poziv, a škola postaje

tvornica, gdje učitelji rade sve u skladu s onim što im propiše sindikat. (Primjerice, ne smiju ostati nakon škole raditi s neuspješnim učenikom jer to nije plaćeno, nego zarađivati na rutinski standardan način.) Njihov posao vrednuje se na temelju uspjeha kojeg postižu učenici, pridržavanja radnih pravila, a manje s obzirom na to što žele postići u razredu. Ako idu za svojim idealom, to je njihova stvar koja se mora prakticirati – izvan radnog vremena.

Škole moraju braniti **vlastitu misiju na vlastitom području**: one su jedina društvena institucija koja je zadužena za intelektualan razvoj djece i to mora biti njihov prioritet. Škole preuzimaju odgovornost za mnoge programe koje drugi u zajednici ne provode. Sve dok se škole osjećaju obveznima uputiti učenike u sva šira društvena područja i u mreže osobnih rizika, slabit će njihova temeljna funkcija: usavršavanja znanja i umijeća. Treba identificirati izvore izvan škole koji će učiti djecu neakademske područjima života. Udruge građana, roditelji, policija, mediji, treneri, svećenici, kustosi, knjižničari mogu raditi s djecom i roditeljima na suzbijanju rizičnog ponašanja, praviti popularne materijale, programe i sl. Škole moraju tretirati učitelje kao kolege u važnom poslu, a ne samo kao zaposlenike, a učitelji se moraju usmjeriti na potrebe učenika više nego na uvjete rada i pravila posla. U učitelje treba zato imati povjerenja jer su oni najvažnije dobro svake škole. Zato moraju imati određenu autonomiju i ovlasti da razvijaju motivaciju i ljubav za učenjem u djece. Zauzvrat, učitelji moraju shvaćati svoj posao više kao poziv, a ne samo kao radno mjesto.

Sportaši. Između niza izvannastavnih aktivnosti, bavljenje sportom područje je za koje mladi imaju najviše interesa i gdje se pokazuju dobri rezultati u suzbijanju različitih oblika neprimjerenog ponašanja. U sportu je važno držati se stare uzrečice da on izgrađuje karakter – djeca se uče disciplini, ustrajnosti, suradnji, *fair* ponašanju, kako podnijeti gubitak, kako se nositi s natjecanjima, kako uravnotežiti želju za pobjedom i potrebom održavanja dobrih odnosa s drugima. Nažalost, ta se pravila često ne provode nego je najvažnije pobijediti pod svaku cijenu. Pobijediti nije, samo po sebi, nevažan cilj, ali je štetan ako se pri njegovu postizanju ruše i krše moralna pravila. Dužnost je trenera razvijati moralnost u djece, a ne samo osiguravati pobjede. Zato treneri moraju komunicirati s ostalim važnim osobama u dječjem životu. Sportske su aktivnosti, dakako, zdrave za tjelesni razvoj; ali, da bi bile zdrave i za izgradnju karaktera, moraju se provoditi na pravi način i o tome se mora više voditi računa. U Hrvat-

skoj nema mnogo mogućnosti ni za rekreativno bavljenje sportom jer su mjesta u klubovima uglavnom rezervirana za rijetke koji imaju posebne sposobnosti i koji mogu postići zapažene rezultate. I u ovom istraživanju intervjuirani stručnjaci imaju sklonost prosuđivati koliko je određen program uspješan na temelju vanjskih kriterija, nagrada i priznanja, a ne na temelju posljedica takva rada na razvoj djece.

Sport treba biti jedno od prioritetnih područja ulaganja za mlade, ali za provođenje takvih aktivnosti treba šira potpora zajednice – ne mogu se samo nastavnici tjelesnog odgoja baviti provođenjem sličnih programa, nego i volonteri među odraslima ili, kad se radi o maloj djeci, među starijim učenicima. Takve se aktivnosti ne moraju profesionalizirati nego se mogu provoditi rekreativno.

Suzbijatelji neprimjerena ponašanja. U roditelja, a i mladih, prevladava bojazan da se neće moći oduprijeti pritisku vršnjaka i negativnim utjecajima iz svoje okolice. Kada se pojave izraženiji oblici neprimjerena ponašanja u nekoj zajednici, tada takve pojave treba suzbijati koordiniranim djelovanjem svih koji su zainteresirani za dobrobit mladih ljudi. Može se, npr., identificirati gdje se nalaze okupljališta i mjesta u kojima nasilne bande uznemiruju mlade, gdje se “dila” droga, kocka i sl.; roditelji moraju takve informacije prenositi jedni drugima kao i odgovornim osobama u zajednici. Roditelji moraju surađivati s drugim partnerima u zajednici (mjesne službe, socijalni radnici, policija i sl.) da se ustvrde i eliminiraju rizična mjesta i aktivnosti. Oni moraju imati uvida u to što mladi rade u slobodno vrijeme, koje su rizične aktivnosti i postoje li, npr., mjesta i objekti u zajednici gdje se takve aktivnosti potiču i prakticiraju. Pritom ne valja mladima stvarati samo prepreke i zabranjivati im aktivnosti, nego ohrabrivati pozitivne inicijative. Roditelji ne mogu svoju djecu izolirati od stvarna svijeta, ali im mogu pomoći da ga istražuju na siguran način. Odrasli tako mogu stvarati prilike (zabave, izlete, programe provođenja slobodnog vremena, inicijative za prikupljanje sredstava za poboljšanje kvalitete života mladih i sl.), gdje će se mladi okupljati, i gdje će, kroz zajedničke aktivnosti i projekte, moći bolje upoznati i šire društvo. Kroz takve aktivnosti mogu im bolje prenositi i visoke standarde ponašanja. Mogu se, primjerice, pokrenuti mali, zajednički projekti koji uključuju interese i talente i mladih i starijih, kakvi su karitativne aktivnosti, programi očuvanja prirode, čišćenje, izgradnja, putovanja na važne izložbe, zabave i sudjelovanje u medijima.

Organizatori prakse i rada. Naobrazba je širi pojam od školovanja. Mladima valja naći prilike za učenje u drugim dijelovima zajednice. U svakoj zajednici mogu se pronaći ljudi koji su voljni kraće vrijeme biti mentori mladima. Praktična iskustva ne moraju se stjecati samo u profesiji koju mladi odaberu, nego i na igralištu, u muzeju, knjižnici, glazbenoj grupi, klubovima u susjedstvu, zboru u crkvi. Važno je da mladi stječu praktična znanja i umijeća, interes za društveni angažman i osjećaj zadovoljstva što služe općem dobru. Tako se kroz povremene poslove, ako se mentori odgovorno ponašaju, i odgovorno vode mlade, oni uče vještinama, disciplini i pozitivnim stavovima prema radu. Zato i mogući poslodavci moraju biti članovi timova u lokalnoj zajednici jer se njihov posao s mladima ne može temeljiti samo na poslovnim interesima nego i na želji da ih se educira o ponašanju na poslu. Uloga poslodavaca u ovom slučaju slična je ulozi sportskih trenera. Uspjeh na poslu primaran je, ali ne i jedini cilj. Mlade se takvim aktivnostima uči etičkim načelima na poslu, standardima moralna ponašanja.

Razne vrste organizacija u zajednici moraju stvoriti mogućnosti za učeničku praksu, a učitelji i roditelji trebaju ih u tome podržavati. Nevladine i vladine udruge mogu sponzorirati ovakve programe i omogućiti mladima da povremeno zarade za džeparac. Takve aktivnosti pokazale su se jako korisnim i u radu s mladima problematična ponašanja.

Mediji. Mediji se također trebaju odgovornije odnositi prema mladima. U medijima se nasilje često prikazuje ne samo kao opravdano, nego kao nešto lijepo i ugodno. Mediji promiču razne stereotipe. Tako se nerijetko favorizira negativno ponašanje, ismijavaju se najuspješniji mladi ljudi, djevojčice koje imaju talenta za matematiku nizom suptilnih poruka uče se da su zbog toga manje ženstvene i sl. Mediji se nerijetko pogrešno koriste i u edukaciji svodeći učenje djece na brzo konzumiranje informacija, bez upoznavanja samih izvora znanja. Analiza sadržaja poruka u medijima područje je kojim bi se više stručnjaka trebalo baviti ili barem upozoravati kakve se poruke o svijetu i ljudima prenose mlađoj generaciji.

Krajnji cilj navedenih aktivnosti i programa jest promovirati u društvu pristup koji podržava i vrednuje mlade ljude u kontekstu šire zajednice. Kroz ovakav pristup **jačaju se socijalne mreže i gradi se svijest o zajedničkoj snazi i ciljevima.** Službe i institucije, zadužene za rad s mladima, moraju u društvu ukazivati na njihove potrebe

i aspiracije promovirajući njihove dobre strane i talente i zalagati se za prilike kroz koje će ih biti moguće povezati sa širom zajednicom. Za kreativan angažman adolescenata nužan je, dakle, pristup mladima kao dragocjenom razvojnom potencijalu, a ne kao problemima koje treba “rješavati”.